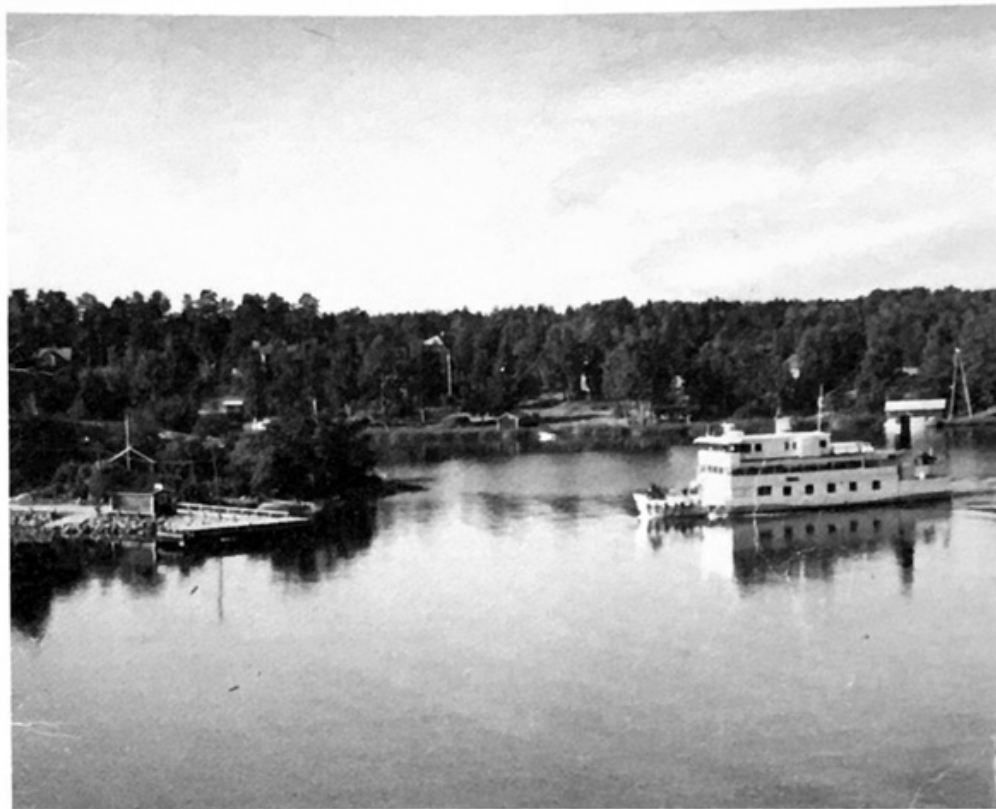

RAMSÖ HISTORIA

Fakta, hordsägnar och anteckningar om en skärgårdsös öden och äventyr.

Sammanställd av Dagmar Hävermark

Utgiven av Ramsö Fastighetsägareförening 1986

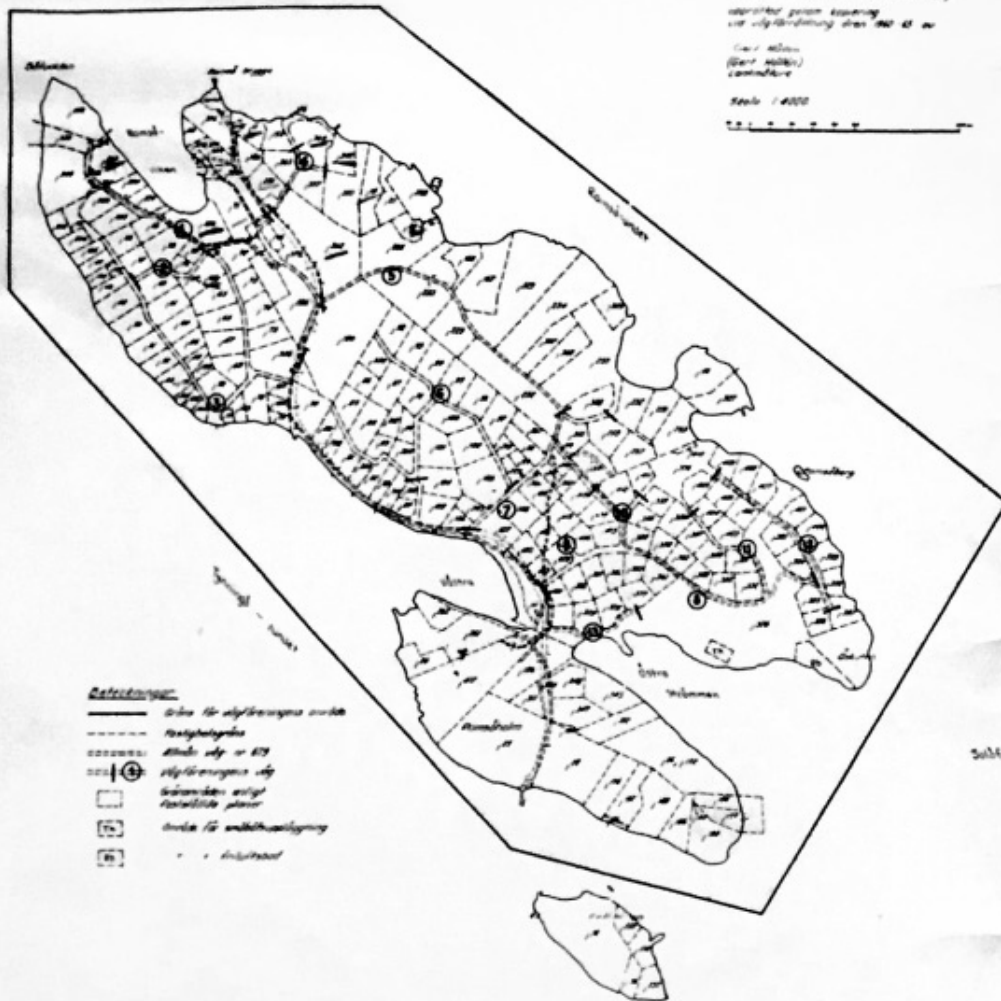
Karta

RAMSÖ

— Värholms stad, Stockholms län,
varierar genom skapning
vid utgrävnings åren 1881 etc

Öns län
(Sjunde län)

Skala 1:4000

Legend:

- Grän för utgrävnings område
- - - - - Skogsbekant
- o o o o o Alltids väg nr 47
- o o o o o Utgrävnings väg
- Skänkt eller
annatiskt område
- Område för utbildningsbyggnad
- Skola

Fakta, hörsägnar och anteckningar om en skärgårdsöns
öden och äventyr.

Sammanställd av Dagmar Hävermark

Ett varmt tack till alla på Ramsö särskilt familjen
Oskar Blomberg, Sigrid Abrahamsson, David Lindgren,
Astrid och Maud Pettersson, vilka ställt upp för
intervjuer och bidragit med många uppgifter om livet
på ön och dess invånare samt till Marianne Karlén,
Ulf Larsen och Carl Olof Werngren för all hjälp med
omvandling av manus till färdig skrift.

INNEHÅLL

Inledning	3
Bönder, gärningsmän och legohjon	4
Fiskerodd till Hufvudstaden	5
Tionde, Peterspenning och andra skatter	5
Krig, missväxt och plundringar	6
Ramsös barn får skolundervisning	8
Storskifte, laga skifte och byordning	9
Ur Ramsös ägarlängd	10
Båtsmän och båtmanstorp	14
Ångbåtstrafiken kommer igång	16
De första sommargästerna	17
De äkta skärgårdsättlingarna	17
Ramsövarv med anor från år 1900	19
Flera varv på Ramsö	20
Affär, pensionat och post	21
Byggnader från förr i tiden	22
En orörd vik	24
Kustbohemmet	24
Föreningsverksamhet	25
Källor	27
Fotografier och kartor	28

Ramsö, 2 mantal skatte i Skägga fjärding tillhörande Värmdö skeppslag, omnämnes i medeltida urkunder redan 1322. Till Ramsö hörde även Skogsö, Hästholmen, Getholmen, Björnholmen, Fårholmen och Knutsholmarna. Ramsö och Ramsöholm (Fäholmen) var åtskilda av Östra och Västra Strömmen och hade broförbindelse. Landhöjning senare har gjort denna överflödig.

Namnet Ramsö stavas i husförhörslängder från 1700- och 1800-talen omväxlande Ramsjö, Ramsjö och Ramsö. Enligt ortnamnsforskare kan förleden Ram härledas till fornsvenska ramn eller rampn. Ordet, som återkommer i ramsvart, betyder korp och anger att ön är mörkare än kringliggande öar. Förleden Rams kan syfta på örten rams, som ger mjölken en besk smak om korna betar den.

Skeppslag är en urgammal organisation, som närmast motsvarar härad i andra delar av landet. Skeppslaget fungerade både som militärväsende och som tingslag med gemensamt ting. Sannolikt har Värmdö skeppslag varit uppdelat i 16 fjärdingar. Enligt handlingar i Kammararkivet fanns 1580 13 fjärdingar med underliggande gårdar. Av dem utgjorde Skägga en fjärding med bl a Ramsö som underliggande gård (en fjärding = 1/4 av ett härad eller ett hundare). I förteckningar från tiden före 1520 omnämnes Ramsö som hemman.

1869 lades Ramsö i kyrkligt avseende till Vaxholms pastorat och inlemrades 1950 i Vaxholms kommun. (Regeringsbeslut 14 december 1949).

Bönder, gärningsmän och legohjon

Huvuddelen av befolkningen i skeppslaget utgjordes av självägande bönder med "dem understående allmänningskarlar, gärningsmän och legohjon". Trälen blev under inflytande av kristendomen småningom fri och blev "gärningsman eller legohjon". Träldomen i Sverige var mildare än i andra länder. Upplandslagen av år 1296 fastslog grundsatsen att ingen kristen man hade makt att sälja en medmänniska vare sig fri eller träl. Träldomens sista rester försvann genom Magnus Erikssons stadga från år 1315 i Skara. I Värmdö skeppslag fanns på 1300-talet endast en storman, nämligen på Norrnäs. Förutom självägande bönder fanns efter reformationen några kyrkobönder, vilka arrenderade gårdar, som Gustaf Wasa tagit från kyrkan.

Någon stuga från medeltiden finns ej bevarad inom skeppslaget. Åkerarealen var spridd på grund av naturförhållanden. Enligt skattelängder uppskattas att på Ramsö skördades 1618 100 lass hö (20 lass beräknades åtgå för ett kreatur). 1628 var ca 10-15 personer bosatta på Ramsö (1 mantal) och Ramsö Skogsö (1 mantal). De bofasta familjerna hade dräng och piga, vilka städslades för ett år och därefter ersattes av nya. Från år 1637 finns uppgift om innehav av ca 12 dragare, kor och kvigor samt 15 får och getter. Minnesgoda Ramsöbor kan berätta att ännu en bra bit in på detta århundrade fraktades hästar med roddfärja till Skogsö för plöjning, harvning och sådd. För bete simmade kor och kvigor över efter mjölkerskorna Alma Blomberg och Jenny Eriksson, som rodde före lockande på dem. På Skogsö fanns lador för säd och hö, som skördades där och kördes till Ramsö över isen med häst.

Fiskerodd till Hufvudstaden

Förutom av åkerbruk livnärde sig bönderna på jakt och fiske. Vårjakten var viktig och ett nöje för skärkarlarna långt fram i vår tid. Då låg de i skjutskårer på uddarna och holmarna med vättarna i vattnet utanför stranden för att lura förbiflygande fåglar - knipor och skrak - att falla så det gick att skjuta dem. Även fisket hade stor betydelse. I Hemviken på Ramsös norra sida fanns båt- och fiskarbryggor. Där landade Carl Fredrik Blomberg med goda fiskefångster. Man rodde eller seglade med både färsk och saltad fisk och övriga produkter till Stockholm och fick därmed en viktig inkomst- och byteskälla. Carl Fredriks son Albert Blomberg fiskade strömming på Solöfjärd lördagsmorgnar sommartid i många år till början av 1950-talet. Hustrun Judit hjälpte alltid till och kundkretsen var stor.

Tionde, Peterspenning och andra skatter

Skatterna under medeltiden utgick efter tre grunder: efter egendomens värde, från skeppslaget och efter mantalet dvs skattebonde. Under senare medeltid lydde Värmdö skeppslag under Stockholms slott och bönderna måste betala skatt in natura och var skyldiga att utföra dagsverken för slotets underhåll. Drottning Margareta påbjöd 1403, att varje bonde årligen skulle utföra ett visst antal dagsverken vid kungens fästen. Även kyrkan skulle ha sitt tionde, vilket stundom skedde under visst motstånd. Så lär en präst under 1800-talet ha sagt i sin predikan: "I Vaxholms fiskare och simpgirige män, i fisken och fån intet. Men Anders Andersson på Skarpö, han fiskar och får fisk. Gud giver honom och han giver mig". Även extra uttag kunde påbjudas som t ex Peterspenningen år 1154, vilken utgick till påven för korståg till det heliga landet. Under Wasatiden tillkom kostgården, som pålades för krigsbehov. Värmdöbönderna

klagade upprepade gånger under slutet av 1500-talet. Kriget under 1600- och 1700-talen krävde nya skatter. Förutom utskrivning av krigsfolk tillkom 1620 en kännbar förmögenhetsskatt - kallad boskapspenning - som utgick för all boskap. Detta föranledde 1634 en besvärsskrivelse, ställd till "Edla welborne Nådige Herrar Sweriges Råd och Föreståndare". 1620-talets slut och 1630-talets början var en svår tid med dålig skörd och dessutom härjade pesten.

Flertalet bönder inom skeppslaget var vid 1600-talets början skattebönder. Skattebönderna betalade sin skatt (ränta) till kronan. De ägde sitt hemmans jord, hade skattemannarätt och bördsrätt och kunde ej mot sin vilja skiljas från hemmanet, så länge de fullgjorde sina skyldigheter. Under 1500-talet fanns endast en frälsegård i skeppslaget, men under de stora krigen förlänades fler och fler adelsmän jord och gårdar som ersättning för gjorda tjänster. Vid 1600-talets början hade antalet frälsebönder ökat till 17 och dessa betalade sin skatt till jordägaren. De var ägarens landbönder och hade ingen besittningsrätt. Kronobönderna inom skeppslaget betalade skatt/arrende till kronan, som både gav bort jord till adeln och senare tog den tillbaka vid olika räfst- och rättarting. Dessa kronobönder hade ej heller besittningsrätt. Då även mark ägd av skattebönder förlänades adeln, togs i Norrköping år 1604 ett beslut, som innebar att godsherrn endast hade rätt att uppbära skatt. Bonden ägde som tidigare sin jord.

Krig, missväxt och plundringar

Ett skeppslag skulle vid behov ställa upp skepp, manskap och utrustning. Denna militära organisation kallades ledungsväsendet, om vilket det fanns utförliga bestämmelser i landskapslagarna. Ledungen spelade en stor roll under forntiden och dess glansperiod slutade omkring år

1050, då vikingatågen upphörde. Men ännu under flera sekel fortsatte ledungen under namn av korståg i öster och senare med uppgift att skeppa trupper öster och söder om Östersjön. Det ålåg skärgårdsbefolkningen att ha vakthållning enligt tre olika vaktlinjer: byvård (vakthållning vid byn), strandvård och "bötavård" dvs vakthållning på de höga klipporna ute bland skären, vilka kallades bötar. Vaktposterna på bötarna skulle signalera om fara förelåg genom att antända vårdkasar. Danska flottan seglade in till Stockholm vid flera tillfällen under 1400- och 1500-talen härjande och brännande i skärgården. Krigsfolket bestod delvis av legosoldater även när svenska kungar drog ut i strid. Under Karl IX:s krig mot Polen och Livland, då svår missväxt rådde i hela landet, drog krigsfolket plundrande fram under färden ut genom skärgården och våldgästade många öar, däribland Ramsö. Vid ett tillfälle fick 40 skärgårdsbönder skattelindring, enär de "rappats" av soldater. Till skydd mot fientliga flottors genomfart mot Stockholm befalldes år 1609 bönderna att flotta timmer till Vaxholm för att där bygga stenkar, vilka skulle sänkas i de tre sunden. Därtill skulle de uppföra en byggnad i Vaxholm. Till Vaxholms befästning skulle år 1610 fem krono- och skattebönder skaffa fram sådan mängd sten att ett värn - en famn högt och en famn brett i fyrkant - kunde byggas. År 1611 påbjöds att båtsmän skulle utskrivas på Värmdö samt att bönderna skulle bygga åtta espingar (mindre båtar). Under 1700-talet (spec. 1719) härjade och brände ryssarna utefter kusten och försökte forcera Baggensstaket för att nå Stockholm. De besegrades och drog sig tillbaka mot Vindö. Större delen av styrkan fortsatte genom Vindösund över Sandö- och Grindafjärd till Lindalssundet. Men försvarsåtgärderna vid Vaxholms fästning samt fartyg och pråmar, sänkta i Oxdjupet och Pålsundet, avskräckte dem. De återvände till Vårholma och lämnade senare svenska kusten. År 1743 hotades Sverige av krig med Danmark. Regeringen fick då förödmjuka sig och begära hjälp från Ryssland, som sände hit 12.000 man. Huvudparten förlades omkring Nyköping och Norrköping. De galärer,

som skeppat över ryssarna, tog med sina besättningar vinterhamn vid Boo gård invid Stäket. En stark avdelning ryssar förlades vid Värmdö kyrka. Följande år återvände ryssarna hem men åtskilliga stannade kvar, gifte sig med svenskor och antog svenska namn.

Ramsös barn får skolundervisning

Innan den allmänna folkskolestadgan av år 1842 trädde i kraft, förekom sporadisk undervisning av skolbarnen. Läs- och skrivkunskheten var usel. År 1759 anmälde kyrkoherden i Värmdö att klockaren undervisade de barn, som bodde i hans närhet. På 1760-talet uppfördes det första skolhuset på Kyrkbacken. Bygget och lön till läraren bekostades av ägaren till Norrnäs, friherre D Stierncrona. Den förste läraren var en prästman, som verkade några år. Under vakansen efter honom gick en båtsman från by till by för att undervisa ungdomen. Åren 1811-1815 gjordes försök med ambulerande skola. I januari 1843 behandlades på sockenstämma i Värmdö frågan om folkskoleväsendets nydaning. Ur protokollet kan utläsas följande: varje socken var ålagd att "hålla fast skola samt att vidsträcktare församlingar, varest byar, torp och lägenheter äro från den fasta skolan så avlägsna att hinder för deras begagnande uppkommer för många av församlingens barn, att därjämte hålla en eller flera flyttande skolor samt att då Pastor ansett Värmdö stora församling ej värdigt att stillatigande längre begagna sig av Generalen, Överhovjägmästaren mm Friherre D H Stierncronas 14-åriga ädelmod att ensam bära tyngden av lärarens avlönande vid härvarande lancasterskola". Sockenstämman beslöt att förutom den existerande lancasterskolan, som var otillräcklig för Värmdö moderförsamling med nära 650 barn i åldrarna 5-15 år, spridda på 40 från varandra skilda öar, anställa två ambulerande lärare.

Extra skatt beslöts att uttas och en skolstyrelse valdes. Då endast ett skolhus fanns, bestämdes att ambulerande lärare fick hålla till i bondgårdar. Svårigheter uppstod, enär en del bönder ej var alltför villiga att vare sig ta emot lärare eller transporterades dessa och skolinventarier till ny skolstation. Ett reglemente för Värmdö folkskolor antogs den 30 april 1848. Ramsö, Tynningö, Rindö och Skarpö tillhörde samma område inom den ambulerande skolan. År 1858 beslöt skolstyrelsen att hos Kungl. Maj:t anhålla om inrättande av tre nya fasta skolor - till en början småskolor - varav en på Rindö. I samma skrivelse konstaterades att av 500 skolbarn i åldrarna 7-15 år endast 60 infunnit sig till de igång varande skolorna. År 1864 meddelade skolstyrelsen i sitt protokoll att "av församlingens 558 barn i skolåldern undervisas endast 255, varför i församlingen finnas icke mindre än 303 barn i skolåldern, som icke begagna våra skolor". Den nuvarande äldre generationen på Ramsö fick således sin skolundervisning tillsammans med barn från kringliggande öar och lärare ambulerade mellan dessa. Kronans "Gula Faran" och Vaxholmsvarvets egna båtar ombesörjde senare transport till och från skolan i Vaxholm.

Storskifte, laga skifte och byordning

Storskifte för Ramsö förrättades 1764 och 1800, laga skiften bl a 1852 och 1857. Av protokoll från dessa år framgår att flera bönder undertecknat dessa med sina bomärken. Vid laga skifte 1852 bodde fem markägare på Ramsö, varav två på grund av "överbefolkning" dömts till utflyttning (se ägarlängd). 1815 infördes byordning i skeppslaget, för Ramsös del 1816. Byordningen omfattade 27 punkter, vad beträffar Ramsö endast 14. Den innehöll föreskrifter rörande vägar, gärdesgårdar, grindar, genomfart genom äng, trädgårdar, skog och fiskevatten, rörskäring, flöjande kreatur mm. För brott mot de olika

föreskrifterna erlades böter. Dessa skulle betalas till byfogden, vilken valdes för varje år bland byborna. Byfogden fick behålla 1/4 och angivaren 1/8 av böterna, resten delades mellan grannarna efter var och ens del.

Ur Ramsös ägarlängd

Ståthållaren på Stockholms slott - Sven Månsson Eketrä - förlänades 1605 på "behaglig tid" och 1606 som "evärdelig egendom" Vik jämte andra hemman i Hemmesta fjärding, men han skulle göra Kronan rusttjänst för dessa.

- 1608 erhöll han två mantal skatte Ramsö i förläning på Norrköpings besluts villkor, vilket som tidigare nämnts innebar att han endast ägde rätt att uppbära skatt. Sven Månsson inköpte senare jorden av skattebönderna. Ramsö var - okänt från vilken tid - byggt som säteri och sammanslogs med Vik. Efter Eketräns död sålde arvingarna Ramsö
- 1626 till amiral Jöran Fleming på Norrnäs. Efter hans död följde de på den tiden så vanliga släktprocesserna. De slutade med att Kungl. Maj:t
- 1654 tillerkände landshövding Jakob Törnsköld, som varit gift med Sven Månssons dotterdotter, Ramsö jämte några andra gårdar. Vid häradstinget 1679 uppgavs Ramsö vara välbyggt och brukat med ägarens avel. Gården ärvdes av Törnskölds måg assessor Johan Appelgren men
- 1683 reducerades den, emedan den var "belägen på förbjuden amiralitetsort". Hemmanen, som mist säterifriheten, anslogs Claes Hermansson Fleming, död 1685, på hans beställning. Efter hans död indelades
- 1685 hemmanen till landsstaten. Gårdarna förpantades
- 1702 till fru Margareta Snack (död 1705), från vars rättsinnehavare de
- 1731 inlöstes av generalkrigsförrådskassan. I 1731 års

jordebok uppges överstelöjtnant Axel Leijonsköld (död 1729) vara ägare. Överstelöjtnant Augustin Leijonsköld sålde hemmanen

- 1745 till generalmajor Fabian Wrede, som sålde dem till skilda ägare. Sålunda sålde Wrede ett mantal Ramsö
- 1746 till kapten Carl Ehrensvärd, vilken avancerade i militär grad och åren 1747-1759 var kommandant på Vaxholms fästning. Carl Ehrensvärd uppförde det ännu kvarstående stenhuset - Karolinergården - vartill tegel tagits från Hästnackens tegelbruk (Hästnacken - senare kallat Östnacken -), beläget på en ö med samma namn i Svartsö fjärding och grundat omkr. 1730. Ramsö omnämnes under denna tid som mindre herrgård. Han fick 1754 rättens tillstånd att uppföra en väderkvarn, som finns markerad på karta från 1800. Den därtill hörande smedjan vid Smedbacken, revs på 1930-talet. Ehrensvärds familj bestod av hustrun Margareta Gyllengranat, sju barn och hustruns brorson. Därtill kom förutom tjänstefolk två mademoiseller, informator, befallningsman och fiskare. På Skogsö bodde två statorpare. Ehrensvärd, som inköpt hemmanet för 7.000 d kmt, (=dalerkopparmynt), sålde det för 54.000 d kmt
- 1760 till Fredrik Wilhelm König. Denne sålde hemmanet
- 1763 till slaktare Carl Löndahl. Året därpå begärde denne storskifte på grund av oenighet angående gränserna mellan de två mantalen. Ägare till Ramsö Skogsö var parmmätare Erich Grönberg.
- 1766 inköptes Ramsö av grosshandlare Simon Petr. Rothstein, vilken avyttrade det
- 1774 till löjtnant Jacob Ljung, som 1773 även inköpt Ramsö Skogsö

Rättelse sidan 10
rad 31: skall vara
Magdalena Snack

Fabian Wrede sålde 1745 ett mantal Ramsö Skogsö till friherrinnan Margareta Gyllenkrok och kapten Nils Ekeröth, vilka i sin tur sålde hemmanet till borgaren (parnmätare) Erich Grönberg år 1762. Denne transporterade 1768 köpet på dykerikommissarien Nils Hanberg. Dennes arvingar avyttrade hemmanet 1773 till Jacob Ljung.

1777 Jacob Ljung ägde nu båda mantalen och behöll dem till då major Carl Höhl blev näste ägare. 1779 bodde trädgårdsmästare och rättare på Ramsö, fiskare på Fäholmen och rättare och fiskare på Skogsö. Gamla frukt- och lövträd och bärbuskar påminner ännu om de trädgårdar, som fanns på Ramsö och Skogsö. Höhl sålde hemmanen

1783 till löjtnant Gustaf Herlin, som efter sju år sålde gårdarna

1790 till assessor Carl Johan Lindman. På Ramsö fanns rättare och en statorpare, på Fäholmen (Ramsöholm) trädgårdsmästare och två statorpare. Carl Johan Lindman bodde med sin familj kvar till 1799 men hade sålt

1792 hemmanen till fältkamrer Torsten Hagelin, som med sin familj återfinns i husförhörslängd 1798. År 1793 flyttade kapten Peter Björnman in med sin familj (Hagelins hustru var född Björnman). Trädgårdsmästare, smed och fiskare fanns på ön jämte statorpare, pigor och drängar. På Skogsö bodde två statorpare. Torsten Hagelin sålde sina hemman

1797 till bönderna Anders Ersson och Jan Matsson. I husförslängden omnämnes en "vagtmäster" Carl Lindahl (utflyttad 1805) samt torpare på Fäholmen. En statdräng till Jan Matsson (död 1809) bodde på Skogsö. 1802 inflyttade bonden Eric Andersson (utflyttad 1810). Vidare omnämnes "inhysing", "gossen" och "flickan", vilket torde visa att familjer tog emot fattiga och föräldrarlösa. En bonde Eric Åkersten bodde på Ramsö åren 1801-1804.

Alla familjerna hade pigor och drängar anställda. Åren 1804-1805 bodde där trädgårdsmästare och skomakare.

Jämte Anders Ersson

1809-1815 ägdes och brukades jorden av bönderna Hugo Anders Ersson-Öman, Carl Lindahl (utflyttad 1815), Olof Larsson samt dennes far Lars Olofsson.

1819 avstod Anders Ersson (död 1827) 1/2 mantal till sin son Johan, gift med Brita Caisa Åkersten. Johan tog namnet Winberg. Hälftenbrukarna Anders Olofsson och Anders Matsson bodde denna tid på ön.

1830-1835 flyttade bonden Carl Gustaf Olof Sjöberg in. Hans hustru Anna Caisa var dotter till Anders Ersson-Öman. Anders Olofsson lämnade Ramsö 1830. 1834 flyttade Eric Andersson till Ramsö och fram till 1838 var även bonden Gustaf Jansson verksam. Under några år avlöste hälftenbrukarna varandra.

1836-1860 Johan Winberg avled 1837, hans änka med barn bodde kvar till 1850. Margareta Ersdotter anges i protokoll från laga skifte 1852 äga 1/2 mantal. Förutom Carl Gustaf Sjöberg var bönderna Carl Gustaf Ruth, Daniel Wilhelm Andersson och Eric Reinhold Ericsson (omyndig son till avlidne Eric Andersson) bosatta på Ramsö. Vid laga skifte 1852 dömdes Carl Gustaf Ruth (länsman från Lerkila) och Eric Reinhold Ericsson till avflyttning. I protokoll finns angivet vad rivning av stenhus och ekonomibyggnader samt uppsättande av desamma på Skogsö skulle belöpa sig till. Ruth begärde laga skifte 1857, enär han köpt 1/8 mantal och del i byggnader tillhörande Eric R Ericsson. Domen om utflyttning för Ruth kvarstod dock.

1861-1862 flyttade Carl Gustaf Ruth och Carl Gustaf Sjöberg. Jord övertogs av Magnus Friberg, vars hustru var född Fogelström.

1866-1879 inflyttade från Ingarö Carl Gustaf Eriksson (modern född Fogelström) och arrenderade del av Fribergs jord.

Byggmästaren (murarmästaren) Anders Gustaf Andersson från Värmdö köpte 1866 ett mantal och flyttade in med hustru och barnen Robert och Emma. Carl Gustaf Erikssons far - Erik Hansson - köpte 1873 Anna Brita Fogelströms hemman och flyttade till Ramsö med sin hustru och dotter Maria Fredrika och hennes man Carl Fredrik Blomberg, kvarnäggarson från Lagnö. Syskonen bosatte sig i den gamla Karolinergården, som tidigare fått en tillbyggnad i trä. Erik Hansson och hans barn ägde norra och östra Ramsö, del av Ramsöholm - tidigare kallad Fäholmen -, drygt hälften av Ramsö Skogsö och Färholmen. Anders Gustaf Andersson ägde det andra hemmanet.

- 1880- Anders Gustaf Andersson flyttade tillbaka till Värmdö
1900 1877 och hans son Robert brukade jorden till 1885, då fadern återvände. Samma år bosatte sig dottern Emma med sin man Carl Wilhelm Pettersson på ön och fick av fadern villa och jord. Petterssons kom från Bogesund (Ienö), där Carl Wilhelm varit trädgårdsmästare. Robert Andersson bosatte sig jämte hustru och dotter på Getholmen. 1900 avled Anders Gustaf Andersson och Robert Andersson - även kallad Get-Anders - sålde med undantag av Getholmen och en tomt
- 1910 sin arvslott till grosshandlare Albert Fredriksson.

Båtsmän och båtsmanstorp tillhörande roten 117 vid Södra Roslags 1 - 2:a kompani

Värmdöbönderna beordrades år 1611 att bekosta och utrusta en båtsman jämte ersättare för varje rote. Båtsmännen fick namn efter bostadsort eller torp.

I Flottans rullor från 1600-talet och i husförhörslängd från början av 1700-talet återfinns namnuppgifter på båtsmän men rotenummer saknas. I rullor från 1694 finns uppgift om att mark på Skogsö avsatts för båtsmanstorp. En båtsman

vid namn Skioggman (Skäggsman) flyttade år 1747 från Skogsö till Skägga. Det nuvarande torpet, som enligt uppgift flyttats till Ramsö från Värmdö, kan dateras till 1805. Årtalet finns inristat i en takbjälke. På karta från 1800-talet finns torpet ej markerat, däremot anger reviderad karta från 1851 torpet på nuvarande plats vid Ramsö brygga med ladugård och uthus på andra sidan vägen.

- 1721 Beställningen vakant, då företrädaren befordrats till högbåtsman
- 1724 Jonas Ersson Lindman f 1691, anställd 1717
- 1725 Christian Hansson
- 1729-1735 Vakant
- 1735-1744 Anders Olsson Ramsjö, anställd 1726
- 1746-1751 Johan Johansson Ramsjö f 1720, anställd 1744
- 1759-1762 Johan Ramsjö, kommenderad till Karlskrona
- 1763-1772 Vakant
- 1773-1774 Anders Petter Ramsjö f 1748, anställd 1773
- 1775-1779 Vakant
- 1780-1782 Anders Olsson Ramsö
- 1784 Johan Westerberg f 1764, till Rindö 1787
- 1788-1796 Vakant
- 1797-1800 Eric Ramsjö, död 1800
- 1801-1807 Johan Moberg Ramsjö, död 1807
- 1807 Anders Åkerblom död 1808
- 1808-1812 Jacob Hallén Ramsjö f 1785
- 1810 Gustaf Ericson (ersättare)
- 1815-1826 Jan Gabriel Ramsjö f 1783, död 1826
- 1826-1834 Per Eric Wilhelm Svenning-Ramsjö f 1806, anställd 1826
- 1834-1839 Lars Eric Öman-Ramsjö f 1802, till Fredriksborg 1839
- 1839-1840 Eric O Ramsjö f 1815, död 1840
- 1841 Carl Eric Jansson-Ramsö f 1816 (sjuk sedan 1872) 26 tjänstgöringsår, död 1879
- 1875-1897 Carl-fredrik Carlsson-Ramsö f 1853, anställd 1873, begärt avsked 1897

I kontraktet anges lön från roten med utbetalning 2 qgr/år. Då odlingsbar mark saknades, skulle Carlsson-Ramsö erhålla 2 tunnor råg, 1 tunna korn, 50 lass hö, 50 lass råghalm och 2 får med lamm samt

mulbete för ko, 8 lass vedbrand, gårdselfångst
till inhägnad av den vid torpet varande kåltäppan.

1899 Carl Ludvig Munter f 1857 flyttade in i båts-
manstorpet och bodde där några år. Död 1907.

Ångbåtstrafiken kommer igång

1839 var ångbåtsförbindelse anordnad vissa dagar från Stockholm till Vaxholm och Fredriksborg. 1851 började ångslupen Aegir dagligaturer, två år senare tillkom Ran. 1854 inköptes en äldre hjulångare vid namn Vaxholm, vilken 1862 ersattes av en annan båt med samma namn. 1869 insattes Fredriksborg, troligen skärgårdens första propellerdrivna ångare. Samma år bildades Waxholms Ångfartygs AB och 1891 Waxholms Nya Ångfartygs AB. Ramsötraden är den äldsta passbåtlinjen. Här insattes 1882 den första ångslupen "Olivia". Bakgrunden var upptäckten av en vattenkälla med förment hälsobringande vatten på Rindö vid Källviken, där man anlade en liten hälsobrunn. "Olivia" och den 1883 nybyggda "Rindö" tillhörde först ett särskilt ångslupsbolag, men övertogs två år senare av Waxholmsbolaget.

Hårda isvintrar, speciellt under krigsåren på 1940-talet lade Waxholmsbåtarna till vid en skisstation anordnad vid iskanten ca 200 meter norr om Ramsö brygga. Där lossades varor till bl a Ramsö handel och omlastning skedde till kälke eller hästskjuts. Även Tynningö gård anlätade "isstationen" eller Ramsö brygga och kom över isen med hästskjutsar. Öborna fick ibland vänta i timmar på den försenade båten. Torbolagets båtar angjorde bryggorna Ramsöholm och Ramsöbaden vid Tynningö sund. Dessa bryggor hade byggts av David Lindgren och Robert Pettersson för bolagets räkning. Ramsöbaden utgjorde slutstation på denna trad.

De första sommargästerna

Den ökade trafiken gjorde att sommargäster började komma ut till öarna i den inre skärgården. Sommarvillor byggdes, de första anlades på tomter mot Ramsösund. År 1890 fanns tio sommargäster på Ramsö och de bofasta omfattade år 1900 tio familjer. Hemmanen var 1910 delade i sju delar, varierande mellan 1/2 och 1/8 mantal. Antalet hemmansklyvningar och avsöndringar ökade. Så sålde fru Anna Fredriksson (från Robert Anderssons andel) år 1912 53 st tomter till en man vid namn Sven Jespersson, som även ägde 1/8 mantal på Skogsö. Tomtdelningen har fortsatt både på Ramsö, Skogsö och Knutsholmarna (Björnholmen och Hästholmen såldes på 1880-1890-talen). År 1930 bodde ca 100 sommargäster på ön. Då fanns ännu tre delar à 1/8 mantal och en à 3/8, de övriga var uppdelade i småtomter à 0,008 - 0,009 mantal.

De äkta skärgårdsättlingarna

Ättlingarna till familjerna Eriksson-Blomberg och Pettersson bor ännu på Ramsö och har betytt mycket för öns fortlevnad och utveckling. Av Erikssönerna bor Lage Eriksson - sonson till Carl Gustaf Eriksson - kvar. Lage Eriksson har varit till ovärderlig hjälp för många öbor och sommargäster. Med sin häst och senare traktor har han transporterat gods till affär och boende. Som en tomte har han tyst och stilla under decennier skött vägar och ställt upp för alla. Lage Eriksson är nu 86 år och still going strong.

Familjen Blombergs ättlingar finns kvar både permanentboende och som sommargäster. Oskar Blomberg - sonson till Maria Fredrika och Carl Fredrik Blomberg - och hans son Yngve äger ett varv vid Ramsösund.

Emma och Karl Wilhelm Pettersson hade flera barn, bland dem sönerna Carl-Gustaf, Robert och John. Carl-Gustaf reste efter avslutad skolgång och viss praktik i båtars byggande och skötsel till Stockholm. Han inhämtade under 1892 ytterligare kunskaper hos konstruktören och uppfinnaren Frans Julius Frodé (skapare av Frodé-motörn). Carl-Gustaf Pettersson bedrev studier vid tekniskt gymnasium och återvände till Ramsö efter avlagd ingenjörsexamen. Där startade han tillsammans med brodern Robert 1902 ett mindre varv. Efter en tid lades detta ned och bröderna tog anställning hos AB Reversator - Carl-Gustaf som konstruktör. År 1904 kom genombrottet för honom med båten Vikingen, utrustad med reversatormotor. 1910 flyttade han sin verksamhet till Liljeholmen.

Robert Pettersson förblev Ramsö trogen. Han arbetade på Reversator, Vaxholmsvarvet och senare på Abrahamssons och Börjessons varv. Många villor har han byggt, senare om- och tillbyggt både ensam och i samarbete med David Lindgren. Roberts dotter Astrid och hans son Åke bor kvar i den villa, han uppförde 1915.

David Lindgren kom till Ramsö 1906. Han arbetade på varvet och tog del i den byggverksamhet, som startat. Många permanentbostäder och sommarvillor på Ramsö och kringliggande öar har han byggt i egen regi eller tillsammans med Robert Pettersson. David Lindgren har även varit verksam i Stockholm, som anställd hos Kreuger och Toll arbetade han med ombyggnad av Fersenska palatset, uppförande av fabriksbyggnad i Nacka och uppförande av arbetarbostäder vid Gimo bruk. I Vaxholm arbetade han som lagbas för snickare vid byggandet av villor, hyreshus och offentliga byggnader som t ex skolan på Norrberget och Hemgården, där han nu bor 98 år gammal, en man med stor beläsenhet och gott minne.

Ramsövarv med anor från år 1900

REVERSATOR, startat av ett konsortium, byggde omkr. 1900 ett varv på Båtudden, där Ramsövarvet nu ligger. Under de följande åren skedde inflyttning av båtbyggare och fram till 1910 byggdes ett 30-tal båtar, flertalet s k Pettersson-båtar. Varvet gjorde senare konkurs och lokalerna användes en tid av Kustartilleriet som förråd. År 1915 startade VAXHOLMSVARVET som byggde båtar upp till 2.700 ton. Två fraktbåtar på 1.700 ton levererades till Spanien. Varvet hade eget elektricitetsverk, smedja, sågverk och tegelbruk (cementtegel) och genom varvets tillkomst installerades telefonväxel 1917 hos fru Hilda Blomberg. Personalen transporterades på varvets båtar till och från Rindö och Vaxholm. Gods och förnödenheter hämtades i Stockholm. Stor byggverksamhet rådde. Varvet köpte mark och lät bygga både en- och flerfamiljshus Egnahemsområdet tillkom under denna tid. Carl-Gustaf Pettersson sålde 1917-1918 den villa, han ärvt efter föräldrarna, vilken omändrades till direktörsbostad. För varvets räkning byggdes ett stort hus innehållande marketenteri med matsalar, personalrum, en kooperativ affär samt kontorsbyggnad (numera ägd av Ramsö Fastighetsägareförening). Vidare tillkom ungarbostäder i stor - nu riven - byggnad jämte ännu kvarstående tegelhus.

Kustbohemmet uppfördes omkr. 1919. NIO lät åren 1913-1915 i egnahemsområdet uppföra ett hus för sommarbarn. Hus flyttades från varvsområdet till sydvästra sidan av ön. Verksamma på Ramsö var byggmästare N Granqvist och verkmästare E O Bergqvist, vilka båda flyttade dit 1909. De bosatte sig på Ramsöholm i hus vars byggande David Lindgren och Robert Pettersson medverkat till. När verksamheten på varvet var som störst, fanns där 200 anställda. Vid varvets nedläggning 1921 övergick en del av de anställda till tjänst hos Kronan, andra sökte sig till de småbåtsvarv, som gjort Ramsö känt utanför Sveriges gränser.

Vaxholmsvarvets lokaler övertogs i mitten av 1930-talet av Holger Eklund och Karl Midén, vilken ägde en bogserbåt, kallad Sundsvall, och dessutom flera pråmar. Han och hans fartyg inhyrdes av kronan under andra världskriget. Holger Eklund övertog senare ensam varvet - nu kallat Ramsövarvet - och specialiserade sig på kapproddbåtar. Han var själv en duktig utövare av kapprodd, deltog som materialförvaltare med det svenska landslaget i Romolympiaden. Många av hans båtar såldes till roddklubbar i utlandet. Ramsövarvet drivs nu vidare av hans son Ove, som specialiserat sig på inredning och underhåll av fritidsbåtar.

Flera varv på Ramsö

Axel Falkman drev ett litet varv på Björnholmen, som tillhör Kronan. Hans far - Axel Leonard Falkman - var förvaltare och bodde på holmen med sin familj. Vid första världskrigets utbrott kunde Axel Falkman inte fortsätta sin verksamhet där. Hans far köpte mark mitt emot Björnholmen på Ramsös norra sida - Lillängsviken -, där bostadshus och varvsbyggnad uppfördes. Vid sin pensionering sålde Axel Falkman 1947 varvsrörelsen till Oskar Blomberg. Oskar Blomberg hade tidigare arbetat ett år på Vaxholmsvarvet och därefter på Abrahamssons och Börjessons varv. Oskar Blomberg driver nu det utbyggda varvet tillsammans med sonen Yngve.

På Tynningö ägde Carl S Lindberg ett mindre varv. Han ville utöka sin verksamhet, köpte 1917 mark och byggde ett varv på Ramsö vid Tynningösund. Efter hans död 1919 fortsatte hans änka varvsrörelsen, men hon önskade avyttra den. År 1918 kom verkmästare Sven Abrahamsson från Göteborg till Vaxholmsvarvet, som byggts upp av göteborgare.

År 1920 kom Erik Börjesson, även han från Göteborg. Samma år övertog de som kompanjoner Lindbergs varv för en köpesumma av 5.000 kronor och gav varvet namnet Abrahamsson och Börjessons Varv. Efter Erik Börjessons död 1943 var Sven Abrahamsson ensam ägare. Många motor-kryssare och stora fina segelbåtar som W1, R 8-or, R 6-or, R 5-or och guldpokalssegraren May-Be (R 6) byggdes på detta varv (verksamheten dokumenterad av Sjöfartsmuseet). Under krigsåren byggdes en minsvepare (M 16) och ett par fiskebåtar. Under 1920- och 1930-talen omfattade arbetsstyrkan 16 man bland dem bröderna Oskar, Sigvard och Nils Blomberg, Robert Pettersson med sönerna Bertil, Åke och Ingvar, bröderna Oskar och Edvin Bergqvist och Herbert Åkerlund. Under 1940-talet arbetade 30 personer på varvet, de sista åren fem personer. Varvet övertogs 1963 av far och söner Peterberg från Tynningö.

Här fanns både affär, pensionat och post

Affärer fanns som tidigare nämnts: den kooperativa affären fick konkurrens av nyöppnad affär, belägen i det hus som nu ägs av Maud Pettersson. Albert Blomberg - son till Maria Fredrika och Carl Fredrik Blomberg samt dåvarande ägare - hyrde ut undervåningen till sin syster Hilmas son Tage Jansson och Sven Henning från Stockholm. Senare övertog Robert Petterssons son Bertil affären och drev den under många år tillsammans med sin hustru Maud. Affären stängdes 1970.

Även skomakare kunde få sin utkomst på Ramsö, tidvis fanns där tre, bland dem "Smålands-Nisse" och Kandelin, vilken även varit verksam på Tynningö.

Pensionat har också funnits. Bl a drev fröken Hildur Carlsson pensionatsrörelse i Tornvillan med början 1927 och under sommartid hyrde hon rum i det s k ungarshotellet tillhörande Vaxholmsvarvet. Nedanför Tornvillan vid

stranden fanns en dansbana (inredning av villan, byggande av kaj och dansbana utfördes av David Lindgren). Rörelsen drevs under ca 10 år. Denna dansbana var ej den enda på Ramsö. För Oskar Blombergs räkning byggde en vid Vaxholmsvarvet tidigare anställd - Schalén - en dansbana på den nuvarandes plats på 130 m². (Schalén byggde även villor på berget ovanför Strandpromenaden). "Oskarsbanan" blev populär och besöktes av folk från kringliggande öar och verksamheten pågick till 1936. Sommargästen och textförfattaren Sven Paddock - författare till bl a "I en grönmålad båt" och "Två små fåglar på en gren" - medverkade som musiker.

Hilda Blomberg, som förestått telefonväxeln, ombads att tjänstgöra som postombud och verkade åren 1933 - 1939. Hon efterträddes av sin svärdotter Greta Blomberg, som svarade för åtagandet åren 1939 - 1946. Under några år låg den uppgiften på personal från Kustbohemmet. Därefter fungerade Ingrid Södergren 1949 - 1956 och slutligen åtog sig Ingeborg Mellkvist uppdraget. När hon avsåg sig det, blev Ramsö utan postombud. Under flera år nyttjade både Tynningöbor och Skogsöbor Ramsös postombud.

Byggnader från förr i tiden

Vid en inventering av kulturhistoriskt intressant bebyggelse på Ramsö 1977 bedömdes bebyggelsen enligt graderingen intressant - värdefull - omistlig. Det konstaterades att husen 1:11, 1:20 vid Blötviken, 1:71, 1:153, 1:206, 1:231, 1:363, Ramsövarvet och Båtsmanstorpet hade en intressant och husen 1:14 (Lusthuset), 1:263, 1:340, 1:362 samt 1:364 en värdefull bebyggelse.

Ramsö gård även kallad

Karolinergården (1:363) : delen av sten uppfördes omkring 1750. Tillbyggnaden i trä anges i protokoll från laga skifte 1857 vara av mycket gammalt datum. Gården var då väl inredd, innehöll på nb tre rum, varav två med stora kakelugnar, två stora kök med spisar och bakugnar samt stor förstuga. På vinden fanns två rum, varav ett med kakelugn samt tre kontor. I den sydöstra delen finns ännu en blå och vit 1700-tals kakelugn (mönster polstjärnan), i den nordvästra delen fanns 1974 två vita kakelugnar av 1800-tals typ. Gården, som nyreveterades i början av 1900-talet, då två verandor tillbyggdes, är nu i mycket dåligt skick. En visthusbod från 1750-talet finns kvar och är under reparation.

Hus på tomt 1:226 (M Pettersson) - övre villan - och det stora huset på tomt 1:71 (D Lindgren) - nedre villan - finns markerade på karta från laga skifte 1851 - 1852, liksom det mindre huset på samma tomt. Detta hus har enligt uppgift använts som spannmålsmagasin och rymmer ännu en stor källare. Samtliga dessa hus har om- och tillbyggts under detta århundrade. Anders Gustaf Andersson, som ägt ovanstående hus, byggde en smedja och en drängstuga på tomt 1:206 (D Frodin). Grosshandlare A Fredriksson lät senare bygga om detta hus till bostad för sin gårdskarll.

Gröna stugorna 1:364 (Mayer/Berg) beboddes av Anna Christina Österman, Johanna Österman-Holm och Vilhelmina Österman. Anna Christina - änka efter f d artilleristen Söderholm - skrev den 20 juli 1878 kontrakt "med återstående villkorlig besittningsrätt till 1918 med tvenne bostadshus och uthus, som vid arrendetidens slut skall bortföras". Vilhelmina Österman, som dog 1909, efterlämnade - förutom möbler - två teskedar och elva höns.

Hus på tomt 1:231 (Birkne) byggdes 1885 och de stora villorna vid Ramsösund uppfördes under 1880-1890-talen.

På tomt 1:77 (Linton) står portvaktsstugan - "pepparkaks-huset" - från Stockholmsutställningen 1897.

En orörd vik

Hemviken mellan Ramsövarvet och Badberget är fortfarande en idyllisk plats, som ej undergått många förändringar under åren. Här nedanför Karolinergården låg den första bryggan, tilläggsplatsen för båtar och för dåtidens små fraktfartyg till dess att uppgrundning och fartygens storlek krävde djupare vatten. Här låg de gamla bodarna. En äldre bod - den s k mangelboden - står kvar, den byggdes på en stenutfyllnad i strandkanten av Albert och Arvid Blomberg, sedan den gamla timrade boden rivits. Axel Eriksson - son till Carl Gustaf Eriksson - som varit till sjöss som ung, byggde sig en slakt- och tvättbod. Vid sidan av sitt jorbruksarbete tillverkade han friholtar och landgångar för Vaxholmsbolaget. På stranden drogs båtar upp för vintern såsom hästfärja, noteka, ekor och roddsumpar.

Kustbohemmet, en tillflyktsort för baltar

I krigets slutskede kom tusentals baltiska flyktingar till Sverige och bland dem fanns många gamla. År 1945 bildade Estlandssvenskarna sin förening och man beslöt att inrätta ett ålderdomshem i Stockholms skärgård. Med hjälp av statliga medel inköptes av Vaxholmsvarvet en fastighet på Ramsö och stiftelsen Kustbohemmet bildades. Efter ombyggnad och renovering kunde Kustbohemmet i februari 1946 ta emot de första gästerna, plats fanns för ett 50-tal gamla. Kvinnorna imponerade genom sin skicklighet i handarbeten, framför allt i stickning. De stickade alltid, även då de tog sina prome-

nader på ön. Männen gjorde fina korgarbeten och höräfsor samt hjälpte gärna både öbor och sommargäster med arbete i trädgårdar. Ålderdomshemmet avvecklades 1969. Länkrörelsen övertog fastigheterna 1970.

Föreningsverksamheten löser många problem

År 1927 bildades Ramsö Fastighetsägareförening. Den 17 januari hölls det konstituerande sammanträdet, varvid stadgar antogs. Medlemmarna var 15, bland dem Sven Abrahamsson, Erik Börjesson, David Lindgren och Oskar Mellkvist. Öborna hade många problem. Bryggan vid Ramsösund var dålig. Den reparerades och Vägförvaltningen övertog senare ansvaret för den. Allmän väg fanns ej, backen upp från bryggan var delvis försedd med trappa, delvis en smal stig. Strandpromenaden var en usel körväg. Backen iordningställdes och med statliga medel finansierades bortsprängning av sten, så att promenaden fick sitt nuvarande utseende liksom hela vägsträckan fram till Ramsöholms nu raserade brygga. Elektricitet fanns inte överallt på ön. Många sommargäster fann det idylliskt med fotogenlampor och ville inte satsa pengar på elektrifiering.

Vid krigsutbrottet 1939 upphörde föreningens verksamhet men återupptogs efter kriget. Oskar Mellkvist var under många år en energisk och uppskattad ordförande (1929-1935, 1945-1951, v.ordförande t o m 1963). Harry Dahl övertog senare ordförandeklubban och lade ned mycken kraft och arbete på att driva föreningen till medlemmarnas bästa. Så ordnade han t ex möjlighet för barnen att ta simborgarmärke, midsommarfest i dagarna två för hela familjen, bildande av vägförening och förbättrad renhållning. Från 1967 och fram till sin bortgång 1975 utgav Harry Dahl tillsammans med sin hustru Anne-Marie skriften "Ramsöglimtar", i vilken han skildrade tilldragelser och människor på ön.

I början av 1960-talet sålde Lage Eriksson ett markområde omfattande nordöstra delen av Ramsö med Ekudden ("Kärleksudden") samt "Lages hage" till Stuvsta Fastighets AB. Området styckades i 50 tomter och en ångbåtsbrygga anlades vid Ramsöberg. Sydöstra delen av Ramsöberg med Öskaten är grönområde. Hösten 1964 bildades Ramsöbergs Fastighetsägareförening.

R-5 Vivianne på provtur. Byggt 1939 på Abrahamsson och Börjessons varv.

HANDSKRIVNA KÄLLOR

Krigsarkivet	Amiralitetskoll. rullor (Flottan) Sjömilitiekontoret
Länstyrelsen Lantmäterienheten	Kartor och protokoll från storskiften och laga skiften
Södra Roslags tingsrätts arkiv	Lagfartsböcker, bouppteckningar
Värmdö församling	Husförhörslängder 1703-1869
Vaxholms församling	Husförhörslängder 1869-1912

TRYCKTA KÄLLOR

Bratt P - Källman, R	Inventering av kulturhistoriskt intressant bebyggelse på Ramsö (Biblioteket, Vaxholm)
de Brun, F	Strödda bidrag till Värmdö Skeppslags äldre historia Upplands fornminnesförenings tidskrift XXXII (1920)
Fritz-Crone, G	C G Pettersson - båtkonstruktör och äventyrare
Gehlin, Å	Kring ortnamn i Stockholms skärgård
Hedenstierna, B	Stockholms skärgård, kulturhistoriska undersökningar i Värmdö gamla skeppslag
Skärgårdens trafikant- förening	Skärgårdsboken 1986
Quist, A	En bok om Värmdö skeppslag
Värmdö fornminnesförening	Årsböcker 1929-1932, 1932-1942, 1942-1952 (Wiktor Pehrson: Värmdö folkskolor efter 1842)

Maria Fredrika Hansson-Blomberg, f. 1840.

Erik Gustaf Albert Blomberg, f. 1871.
Son till Maria Fredrika Blomberg.

Emma Andersson-Pettersson, f. 1853.

Robert Pettersson, f. 1877, med
sondottern Gudrun.

Carl Axel Eriksson, f. 1863. Son till
Carl Gustaf Eriksson.

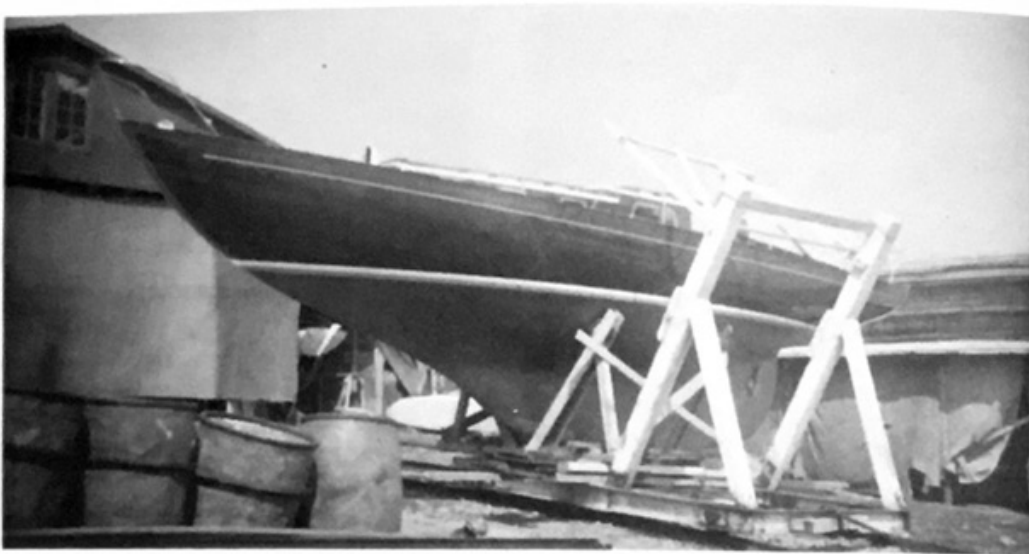
Lage Eriksson, f. 1900. Son till Carl
Axel Eriksson. Potot taget på
1950-talet.

Blombergs varv 1965.

Nybygge från 1975.

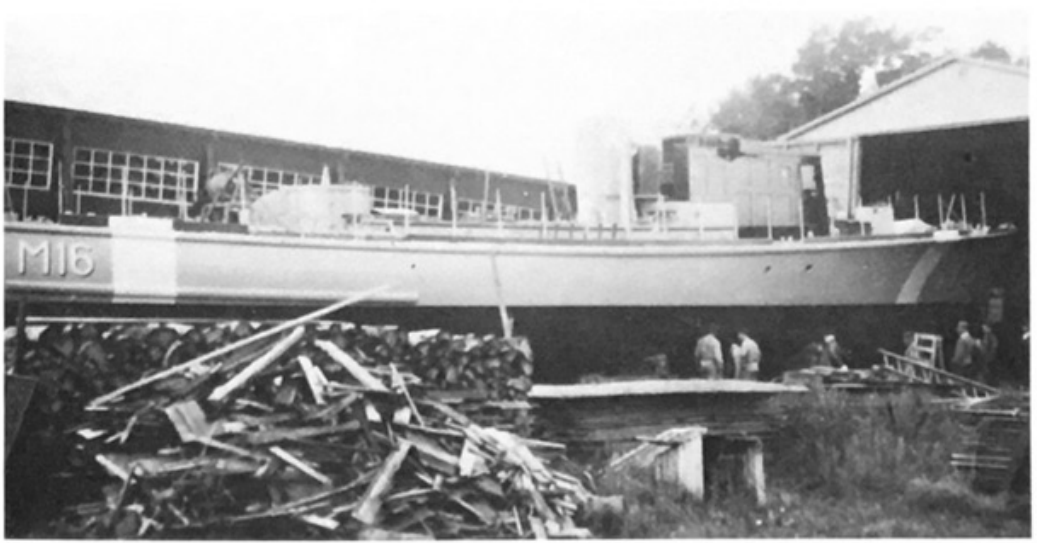
Blombergs varv. Nybygge 1961

Arbetsstyrkan på 1930-talet. Stående fr. v.: Oskar Blomberg, Tore Öman, Nils Blomberg, Oskar Bergqvist, Sigvard Blomberg, Åke Pettersson, Edvin Bergqvist och Gösta Larsson. Sittande från vä.: Herbert Åkerlund, Emil Strand, Sven Abrahamsson, Erik Börjesson, Erik Johansson, Robert Pettersson och David Lindgren. Knästående: Stefan Nilsson och Ludvig Nilsson.

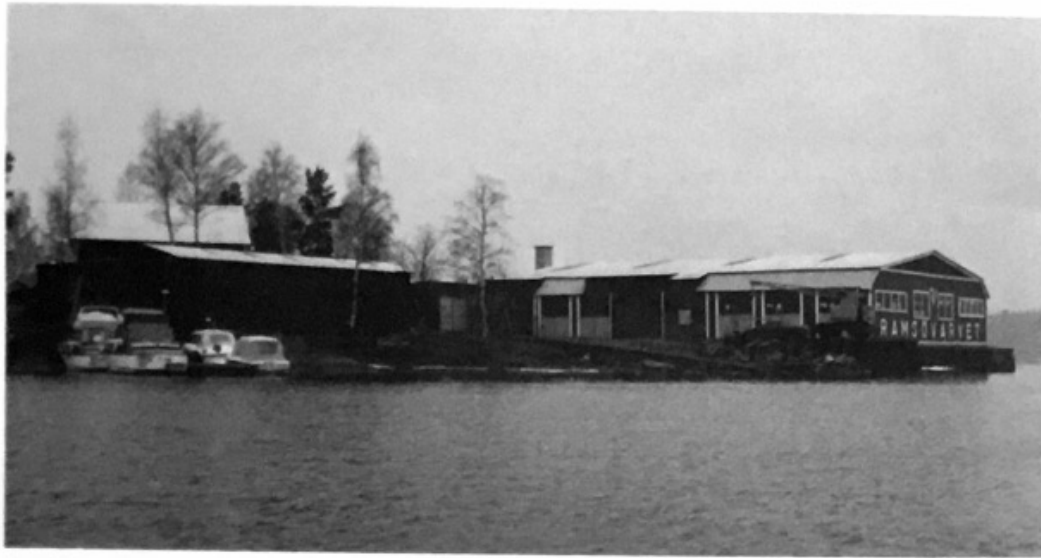
Abrahamssons och Börjessons varv. Fotot från 1920-talet.

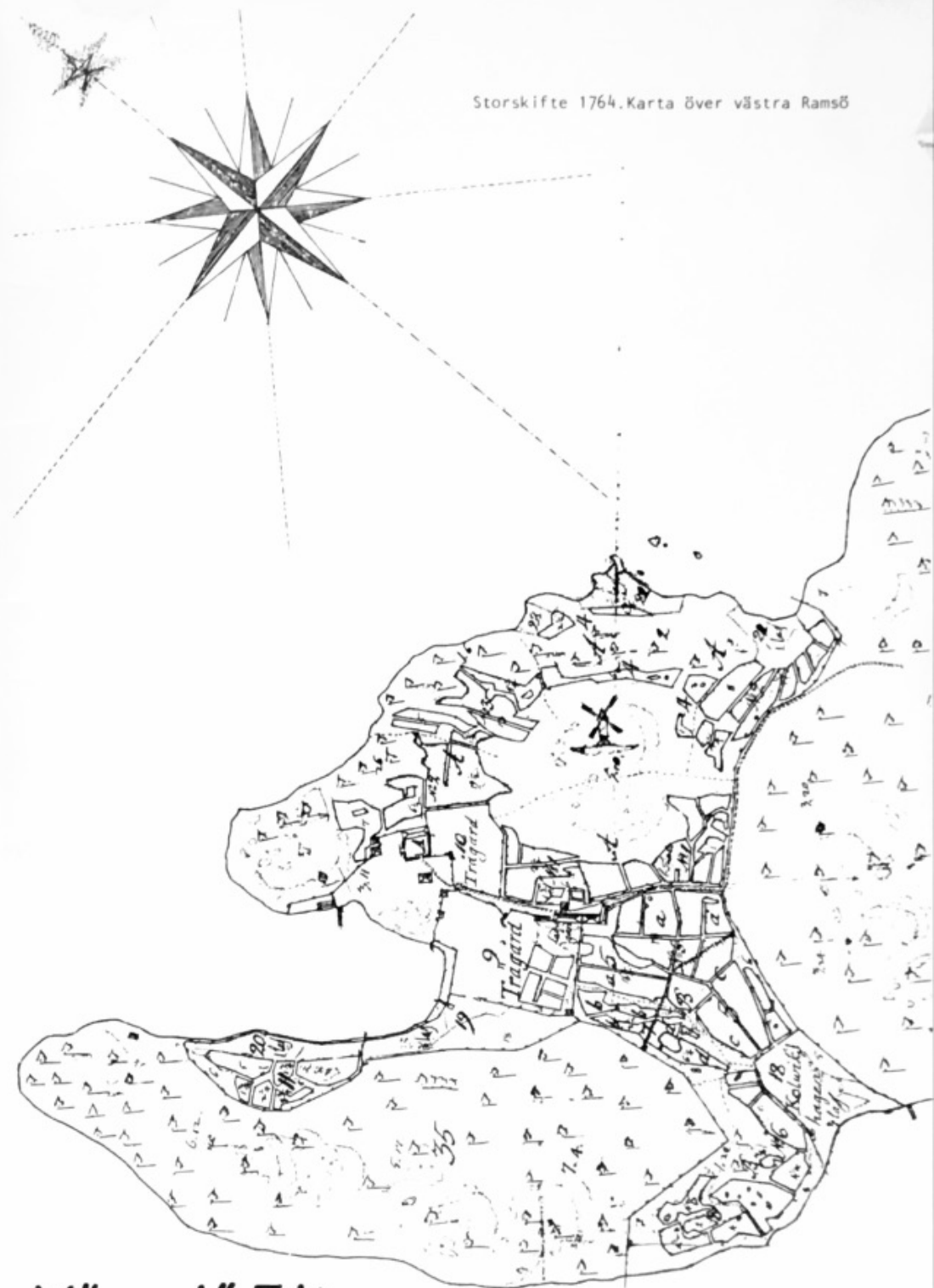
Minavepare byggd på 1940-talet.

Ramsöholms brygga 1913.

Ramsövarvet

Storskifte 1764. Karta över västra Ramsö

Värmdö 34